

спроможним здійснювати добір систем ШІ для адміністративних процесів в управлінні закладом.

Список використаних джерел та літератури:

1. DigComp Framework. EU Science Hub. URL: https://joint-researchcentre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en (дата звернення: 02.11.2023).

2. Вітенко І. М., Олексюк О. Р., Кучер Л. А. Впровадження концепції STEM-освіти в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, *Вчені записки МАН України*, 2022, (3(25), с. 39–47. doi: 10.51707/2618-0529-2022-25-05.

3. Олексюк О. Вплив технологій штучного інтелекту на освітнє середовище. VII Геретівські читання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 22 вересня. 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 93–97.

4. Спирін О., Олексюк В. Досвід та перспективи використання технологій штучного інтелекту у навчанні майбутніх учителів інформатики. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/736338/1/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D1%80%D1%96%D0%BD_%D0%9E.%D0%9C.,%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%8E%D0%BA%20%D0%92.%D0%9F.._2023.%20%D0%A1.63-67.pdf (дата звернення: 01.11.2023).

УДК 37.07.005

Онаць О. М.

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ЩОДО ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА (X СТ. – ДО ПОЧАТКУ XX СТ.)

З метою дослідження історичного підґрунтя для формування сучасних підходів до державно-громадського управління освітою і закладами освіти як явища для України типового і закономірного, для визначення ефективних механізмів державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії як активними соціально-педагогічними системами, з метою управління їх розвитком, ми вважали за доцільне зробити також екскурс в історію питання, починаючи з X ст. до початку XX ст.

Як відомо, поява шкіл на Русі датується 988 р. і пов'язана з хрещенням Київської Русі, про що є свідчення у «Повісті временних літ». На XI ст., коли припадає період розквіту держави, вже склалася така система шкіл і виховання: школи підвищеного рівня: школи «книжного вчення», монастирські школи, школи грамоти, кормильство, жіночі школи. Прикладом шкіл «книжного вчення» були школа Володимира (988 р.), двірцева школа Ярослава Мудрого (1037 р.) і ін. Прикладом освіти для жінок є жіноча школа, відкрита Ганною Всеволодівною (сестрою Володимира Мономаха) при Андріївській церкві у Києві (1086 р.). Пізніше такі школи були відкриті в Суздалі, Полоцьку та інших

містах. Ряд джерел засвідчують високу освіченість жінок, особливо у князівських верхах. Це піднімало престиж Київської Русі в очах Європи. У деяких монастирях існували школи підвищеного типу. Такою була школа в Києво-Печерському монастирі (1068 р.), як була відома своєю бібліотекою. Києво-Печерський монастир став також центром руського літописання, був постачальником книжкової продукції у всій Київській Русі з XII ст., за ініціативою князя Ярослава Осмомисла (1153-1187 рр.). *Прообразом державно-громадського управління були і способи організації навчання у школах, і міські віче, перед якими повинні були звітувати прилюдно на площах князі та інші державці.*

Перші відкриті монастирські школи для населення запроваджуються у Галицько-Волинському князівстві. Тут навчалися діти бояр, посадників, купців, лихварів, заможних ремісників. Утримувались такі школи на кошти батьків, для бідного населення були недоступні. Вивчали читання, письмо, лічбу і хоровий спів. Більшість дітей, передусім простих людей, виховувались у сім'ї до 12 років. Потім їх могли віддавати якомусь майстрові для вивчення ремесла, інколи вони там могли вивчати грамоту та хоровий спів.

Багаті верстви населення, так звана феодална знать, використовувала таку форму домашнього навчання і виховання дітей, як «кормильство». Князі підбирали для малолітніх княжичів (віком 5-7 років) кормильців з числа воєвод і знатних бояр, що жили в окремих волостях. Княжич не тільки там виховувався, але й княжив. Кормильці були і як наставники, і як управителі при малолітніх княжичах. Кормильство передбачало не лише військово-фізичне виховання, але й орієнтувалось на високий рівень освіти. Князі володіли 5-6 іноземними мовами. Починаючи з XIII ст., кормильці замінюються наставниками (дядьками) - високоосвіченими людьми (вперше термін зустрічається 1202 р.), які ставали домашніми вчителями. На зміну кормильству приходять елементи гувернерства. Таким чином, за порівняно короткий час (X-XII ст.) Київська Русь досягла великих успіхів у поширенні грамотності та створення шкіл і за станом освіти не поступалася західноєвропейським країнам.

Підтвердженням наявності державно-громадського управління освітою у Київській Русі у розповсюдженні грамотності й шкільництва на Русі були такі: про освіту турбувалася не лише і не стільки церква, а й князівська (світська) влада; навчання в школах проводилось рідною мовою (слов'янською); існувала самоосвіта, майже невідома на Заході того часу; школа була відкрита для широких мас, хоч мова про всеобуч не йде; школа в Київській Русі була доступна для дівчат; давньоруські школи за своєю організацією були більш демократичними, ніж західноєвропейські школи. Такими ж можна вважати церковні школи (школи при монастирях, елементарні школи, колегіуми, церковні православні школи, приходські школи тощо), січові, братські школи тощо.

Особливу роль в Україні відігравали братські школи. Їх досвід є не тільки цікавим, але і повчальним щодо характеристики діяльності, яку можна вважати прикладом для сучасного державно-громадського управління на засадах

партнерства і взаємодії, зокрема: діяльність братств регламентувалася статутом; збори братчиків раз на рік обирали братську старшину; поточні справи вирішували щомісячні збори; спочатку братство будувало свою церкву чи монастир, потім шпиталь, школу і, нарешті, друкарню; у братських школах сповідувалися демократичні, гуманістичні принципи навчання і виховання (*демократизація*): у школі мали право навчатися діти різних станів населення, статут школи зобов'язував учителя ставитись до всіх учнів однаково. Для сиріт та дітей з інших міст братства відкривали гуртожитки (бурси). Так, у статті 5 другого статуту Луцької братської школи (1654 р.) стверджувалося: «Учитель повинен і вчити, і любити дітей всіх однаково, як синів багатих, так і убогих, і тих, хто ходить по вулицях, просячи шматок хліба» [2]. Щойно прийнятого учня старший учитель (просвітер) прикріплював до керівника з вимогою бути слухняним (*індивідуальні наставники*); кожен учень міг вибирати для вивчення науку, яка йому більше подобалась, або просити поради в начальника школи, за яку йому краще взятися. Останній, ураховуючи вік, нахили та здібності учня, давав слушну пораду (*демократизація освітнього процесу*); обов'язком кожного учня було навчання грамоти та церковних наук, інші науки вивчалися за вибором. У братських школах була чітка організація навчання: заборонялись пропуски занять, запізнення, існувала налагоджена система чергових учнів і вчителів (*прототип сучасного самоврядування*).

Зазначимо, що з початку XVI століття у *братських школах України та Білорусії зароджувалася класно-урочна система*, що знайшло відображення у «Великій дидактиці» та «Законах добре організованої школи» Я. Коменського. При братських школах існували «младенческие братства», основною метою яких було моральне виховання юнацтва. Усі учні братської школи входили до таких *молодіжних братств (демократизація позакласної та позашкільної роботи — самоврядування)*; вступник передусім мав з'явитися до ректора та з його дозволу вивчати протягом трьох днів існуючу в школі систему навчання й утримування. Усе це робилося з певною метою, а саме для того, щоб учень був готовим до необхідності дотримуватися певних порядків, які панують у закладі, згодом не розкаювся у своєму виборі й не залишив школу (*повага до учня, його прав-партнерство*); віддаючи дітей до школи, батьки підписували з ректором договір, яким визначалися обов'язки школи й батьків чи опікунів — сприяти навчанню та вихованню дитини. Угода підписувалась у присутності двох свідків, найчастіше це були сусіди; обов'язком батьків була перевірка домашнього завдання (*співпраця і партнерство, розподіл повноважень*); братства багато уваги приділяли налагодженню зв'язків з батьками учнів, який ґрунтувався на довірі, можливості вибору батьками для своєї дитини форм і методів навчання, оскільки школа ділилася на три групи (*партнерство*).

Найбільшою серед братських шкіл і зразком для них була школа Львівського Успенського братства, відкрита у 1586 р. Статут передбачав дотримання таких прогресивних принципів, як: рівність усіх учнів, тісний зв'язок з батьками, високі моральні й педагогічні якості вчителів. Велику підтримку Київська братська школа, а згодом колегіум і Києво-Могилянська

академія, отримували від гетьмана Війська Запорозького Петра Конашевича-Сагайдачного (бл. 1577— 1578 — 1622;). У 1621 р. він вступив до Київського Богоявленського братства разом «зі всім Військом».

Традицію, започатковану Петром Конашевичем-Сагайдачним, підтримувати Київську братську школу, продовжили й наступні гетьмани, зокрема: Іван Петражицький, Богдан Хмельницький, Іван Самойлович, Іван Мазепа. У вересні 1632 року об'єдналися Київська братська і Лаврська школи. У результаті було створено Києво-Братську колегію — Києво-Могилянську академію — стародавній навчальний заклад у Києві, який під такою назвою існував від 1632 до 1817 року. Засновником Академії є Петро Могила.

У 1576 році відкрито перший вищий навчальний заклад для всіх східних слов'ян Острозьку академію, яка успішно діяла майже півстоліття і відновила свою діяльність тільки у 1994 році в незалежній Україні. У 1770 році в м. Глухові за участі громадськості була відкрита музична школа — перший професійний навчальний заклад, який готував музикантів, співаків із дітей та дорослих.

На особливу увагу заслуговують *козацькі школи*, козацька педагогіка в цілому. Різні типи навчальних закладів в Україні існували під захистом козацьких збройних сил. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами працювали народні професійні школи мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) та козацькі, січові школи на території Січі.

Перша школа на Січі була відкрита у 1576 році і слугувала зразком для виникнення осередків освіти на всій території козацьких вольностей. Склад учнів визначався звичаями, що формувалися на Січі. *Січова школа* існувала при церкві Святої Покрови, розташованої на території Запорізької Січі. Вона складалася з двох відділів: в одному вчилися ті юнаки, що готувались до паламарів і дяконів – у цьому відділі було завжди 30 учнів. Крім цього існував відділ юнаків, де вчилися сироти, хрещеники козацької старшини та інші діти (їх було біля 50), яких навчали грамоті, співу та військовому ремеслу.

Д. Яворницький поділив запорізькі школи на січові, монастирські та церковно-парафіяльні [4]. *Церковно-парафіяльні школи* існували при приходських церквах і охоплювали дітей запорізьких козаків, які жили в паланках по слободах, хуторах, зимівниках. У деяких із таких шкіл культивувалися ще й вокальна музика та церковний спів. Подібні школи були й на Січі. Особливої уваги заслуговують *школи джур*, які продовжували традиції сімейного козацького патріотичного виховання. Від наставників юні джури переймали військову науку, вчилися жити й перемагати в екстремальних умовах Джури жили в куренях із дорослими й одночасно вчилися у січових школах. Почесне місце серед навчальних закладів у системі козацької педагогіки займали *полкові школи*, які проіснували на території Лівобережної України до другої половини XVIII століття.

Іноземний хроніст Павло Аллепський, який у 1654 і 1656 роках подорожував по Україні, відзначаючи високий, порівняно з іншими країнами,

рівень освіченості та культурності мешканців України, писав у зв'язку з цим: «У країні козаків усі діти вміють читати, навіть сироти [3].

Підкреслюємо *особливу роль земств - представницьких органів місцевого самоврядування, які впроваджували державно-громадську форму управління освітою*, активно займалися заснуванням початкових та професійних навчальних закладів, дитячих садочків, виданням педагогічних журналів, шкільних підручників, посібників тощо. Повітові земства організували власні школи, дбали про їх добробут і матеріальне забезпечення. Початкові народні училища, які утворювалися за кошти земських установ, називалися земськими школами, а їх основою ставали школи грамоти, що відкривалися з ініціативи селян. Саме завдяки клопотанням земств з'явився новий тип навчальних закладів, як нижчі ремісничі училища. *Свідченням державно-громадського управління освітою стало також відкриття спільно з селянськими товариствами нових початкових шкіл, право порушувати клопотання перед урядом про місцеві потреби: про відкриття нових та розширення вже існуючих навчальних закладів; скасування права на вищу освіту лише для випускників класичних гімназій; удосконалення й заміну чинних програм, зниження плати за навчання тощо [1].*

На нашу думку, історичний екскурс підтвердив нашу гіпотезу про те, що державно-громадське управління не тільки не нове явище для України, а закономірне і для нас важливе. Врахування історичного досвіду державно-громадського управління освітою в Україні у попередні часи має сприяти не тільки засвоєнню його позитивного досвіду, але й збагачуватиме розвиток нових моделей державно-громадського управління і освітою, і закладами загальної середньої освіти у період децентралізації та трансформаційних процесів, які відбуваються в системі загальної середньої освіти.

Ключові слова: історичний екскурс, державно-громадське управління, освіта, братські і козацькі школи, земства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гаєвська Л. А. Роль земств у становленні та розвитку державно-громадського управління освітою (Друга половина XIX ст.). [http://el-zbirn-
du.at.ua/Gaev_s.pdf](http://el-zbirn-
du.at.ua/Gaev_s.pdf).
2. Другий статут Луцької школи. Див.кн.: Мединський Є. М. Братські школи України і Білорусії в 16-17 століттях. К.: Рад. школа, 1958. С. 183.
3. Січинський В. Чужинці про Україну. К.: Довіра, 1992. С. 73.
4. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький. К. : Наукова думка, 1990. Т. 1. 592 с.